

Kiss Gábor

A határ átka

Göncz László: Ember a Pannon végeken. Huszadik századi sorsok a magyar-szlovén határ mentén c. könyvről

Ismét egy felkavaró, helyenként szív-szorító történeteket tartalmazó kötettel jelentkezett Göncz László, a Szlovéniában, Muravidéken élő történész, író, aki évtizedek óta kutatja a nyugati határszél legújabbkori történetét. A most megjelent kiadványban, mely a Magyar Nyugat Könyvkiadó gondozásában látott napvilágot, sajátos műfajú írásokat rendezett sajtó alá: az elmúlt évtizedekben számos mélyinterjút készített a magyar - szlovén határ mindkét oldalán, változatos sorsú, foglalkozású emberekkel. Az interjúk szövegét átírta egyes szám harmadik személybe, elvéve a személyes megszólalások szubjektivitását - ezzel a módszerrel ugyanakkor a különböző időben és tartalommal készült

beszélgetések egységes arculatú és hangulatú írásokká álltak össze. A szövegek egy része megjelent már kiadványokban, más részük először olvasható - ám így, egymás után sorakozva, tematikus fejezetekbe rendezve nagyon tanulságos, megrendítő képet rajzolnak ki a korábbi magyar - jugoszláv, ma magyar - szlovén határ mentén élő emberek sorsáról.

Száz év történéseit tekintik át ezek a beszélgetések, vallomások - a térségben 1918 végén jelentek meg először a délszláv csapatok, de a Murától északra fekvő vidék eredetileg nem szerepelt a párizsi békekonferencia elé kerülő területi igényekben; a Mura mente, Alsólendva és vidéke, a Hetés és északabbra az Őrség nyugati nyúlványa

még 1919 első felében is Magyarország részének számított – sajnos, a Tanácsköztársaság nem volt tárgyalópartnere az 1919-ben megnyíló békekonferenciának, sőt még az év őszén hivatalba lépő kormányok sem, így mire a magyar tárgyalóküldöttség 1920 elején kijutott Párizsba, már a lényegi kérdések, területi elrendezések nagyobb részt eldőlték. A ma Muravidéknek nevezett, több kisebb földrajzi, néprajzi tájegységből álló terület erre az időre már az alakuló Szerb-Horvát-Szlovén Királyság fennhatósága alá került, s a határkijelölést csak néhány helyen sikerült a magyar lakosság javára fordítani. A terület vegyes összetételű volt, a több mint 20 000 magyar mellett a népesség nagyobb része a szlovén (vend) nemzetiséghez tartozott; ám az országhatár a magyar nyelvhatártól keletre épült ki - ez is mutatja, hogy a sokakban nagy reményeket keltő wilsoni elveket (ti. hogy minden népnek joga van a saját hazájában élni) félresöpörték a nyers geopolitikai, honvédelmi és egyéb megfontolások.

A határvonal kiépülése és működtetése volt a térségben élők első nagy traumája, hiszen nemcsak rokonokat, barátokat vágott el egymástól, hanem termőterületeket, erdőket, szőlőhegyeket is, amelyeket ezután csak határátlépővel lehetett művelni. A határvonal Hetést, ezt a szorosan összetartozó kis tájegységet is kettévágta. Így esett meg az, hogy a magyarországi hetési katolikusok plébánia és templom nélkül maradtak, és a két világháború között Gáborjánházán templomot kellett építeni a hívek számára. Számos interjúban, visszaemlékezésben olvashatunk ezekről s aztán a többi megpróbáltatásról is: kiépült a szlovén nyelvű közigazgatás a jugoszláv oldalon fekvő településeken, egy idő után pedig megjelent a szlovén nyelvű oktatás, amelyre a magyar anyanyelvű diákok nem voltak felkészülve. Ráadásul a határ menti, magyar lakosságú falvakba megkezdődött a szláv telepések beköltöztetése, amely tovább rontotta a nemzetiségi arányokat, és újabb feszültségeket keltett az ott élő népességben. Nehezítette a térség jugoszláv oldalon élő

magyarjainak helyzetét az is, hogy miután tagoltan, egymástól távolabb eső településeken, döntően paraszti környezetben éltek, nem alakulhatott ki egy olyan értelmiségi vagy politizáló réteg, amely alkalmas lett volna a magyarság összefogására. Aki anyanyelvén tovább akart tanulni, annak el kellett menni Jugoszlávia más részébe, elsősorban a távoli Vajdaságba. Többen választották a közelebbi Zágrábot is, a horvát fővárost, mint például Pandur Lajos vagy Gábor Zoltán festőművész, aki aztán Budapesten is tanult. Mindenesetre nem volt könnyű a nemzetiséget vállalva élni, egyik oldalon sem, erre bizonyíték a nagyszerű tudós, Pável Ágoston példája, aki a magyar oldalon maradván tudatosan és méltóságteljesen élte a szlovén (vend) származású magyar állampolgár életét, vagy Salamon Árpád tanáré, aki viszont Bácskából, Szabadkáról került a Muravidékre, és a legnehezebb időkben dolgozott pedagógusként a magyar iskolákban. Őt inkább az bántotta, hogy a helyi magyarok mégis „gyűttmentként” kezelték.

Az első évtizedek a határ mentén mégis a várakozás jegyében teltek – mindenki várta, hogy véget érjen a megszállás, és újra visszatérjen a „magyar világ”. Az 1930-as évek végétől ez egyre inkább valóságnak tűnt, ahogy az ország a Felvidékből, Kárpátaljaból majd a romániai területekből is visszacapott bizonyos részeket – szinte minden visszaemlékező beszámol az 1941 tavaszán, Jugoszlávia felbomlásakor bekövetkező eseményekről, a feszült várakozásról, a németek bevonulásáról, az értetlenségről, hogy miért nem jönnek már a magyarok... végül pedig a szinte eufóriába csapó örömről, mikor az első katonák megérkeztek. Eltűnt az átkozott határ, a granicsárok, jugoszláv csendőrök – boldogan bicikliztek a gáborjánháziak Göntérházára, együtt ünnepltek Pince és Tornyiszentmiklós lakossága, Alsólendvára látogatott a szombathelyi püspök és a zalaegerszegi plébános. Visszaállt az állami és vármegyei közigazgatás, nem sokára pedig a muravidéki fiatalok is

bevonultak a magyar hadseregbe, és hamar az orosz fronton találták magukat...

A magyar világ, mint tudjuk, nem tartott sokáig, és súlyos örökséget hagyott maga után: a szlovén rokonságot tagadó, *vend* identitás erőltetése iránti ellenérzést, a sárvári internálótáborba hurcolt horvátok, szlovénok sérelmét és az 1944 nyarán összegyűjtött és haláltáborba vitt zsidóság ügyét. A szovjet hadsereggel 1945 tavaszán visszatérő jugoszláv hatalom - bár az emberek leginkább a szovjet katonáktól rettegtek - kíméletlenül le is csapott a magyarokra: a határ visszaállítása mellett százával gyűjtötték össze a falvak, kisvárosok lakosságát és vitték a filóci, majd a hrastoveci internáló táborokba, ahol éhezésben, megaláztatásokban és kínzásokban volt részük. Az intézkedés alapja a megtorlás volt (ugyanannyi ember szenvedjen, ahányan a sárvári internálótáborba kerültek) - ám a bosszú, mely akkor már megfertőződött a bolsevik ideológiával, sokkal több emberre sújtott le. És hogy ne csak az ellenségre mutogassunk - ez több interjúból is kiviláglik - a magyarok is kezdték feljelentgetni egymást...

A határ átka a második világháborút követően teljesedett be a maga borzalmas voltában: az első években még barátságosabb volt a két állam viszonya, sőt 1946-ban az Alsólendva - Rédics közötti vasúti összeköttetésről is tárgyaltak, ám 1947-ben a Joszip Broz Tito vezette Jugoszlávia szembekerült a Szovjetunióval és az alakuló szocialista táborral. Tito ellenség lett, az „imperialisták láncos kutyája”, országát pedig igyekeztek hermetikusan elzárni. A határ mentén élőkre addig elképzelhetetlen szenvedések következtek: mindkét oldalon működött a saját bolsevik rendszerük, mely osztályalapon üldözte állampolgárait, kiszájtításokban, kitelepítésekben, megaláztatásokban bőven volt részük. A határ pedig szinte démoni erőre emelkedett, különösen a magyarországi oldalán: egy hatalmas, az Őrségtől a román határig tartó, több mint 600 kilométeres erődrendszert építettek ki, melyet aknazár tett átjárhatatlanná, meg-

közelítése három határsávon keresztül volt lehetséges. A határsávokba csak igazolvánnyal lehetett belépni (a zalai oldalon az „A” zóna már a pusztamagyaródi temetőnél kezdődött). A megbízhatatlannak tartott embereket kitelepítették az alföldi pusztákra, vagy a komlói, oroszlányi bányákba, Kazincbarcika építésére vitték, a határ pedig végleg elvágtá egymástól a két oldalon élő rokonokat, barátokat. Elveszték a korábban a túloldalon használt földek, szőlők, de még dolgozni is csak úgy lehetett a határ közelében, hogy nem nézhetek át a szomszédba, mert már az is gyanút szült az éber határőrökben. A több mint tíz évig tartó kölcsönös elzártság - mely csak rövid időre, az 1956-os forradalom napjaiban oldódott fel - tragikus következményekkel járt: a magyarországi oldal kezdett elnéptelenedni, előregedni, gazdaságilag visszaesett, a jugoszláv oldalon maradt magyarság pedig szinte légüres térbe került, hiszen elvesztette magyarországi kapcsolatát, saját országán belül apró kisebbséggé vált - a jugoszláviai magyarság zöme a Vajdaságban, Bácskában és a Bánságban élt, sok száz kilométerre a Muravidéktől, és bár volt némi kapcsolat közöttük, az itteni lakosságon nem sokat segített. Nem volt magyar nyelvű újságjuk, világvevő rádiót csak a tehetősebbek tudtak vásárolni, a közigazgatás és az oktatás nagyobb részt szlovén nyelven folyt, a magyarul tanító pedagógusok között alig - alig volt felsőfokú képesítésű. Talán ekkor roppant meg a muravidéki magyarság: csak az ötvenes évek végén kezdett oldódni a korábbi ellenséges viszony a két ország között. Lehetett már utazni - igaz, hogy ha egy hetési faluból valaki a néhány kilométerre lévő, magyarországi oldalon élő rokonokhoz akart látogatni, akkor azt csak Csáktornyán keresztül, mintegy 120 kilométer megtétele után tudta teljesíteni. Megjelentek az első magyar nyelvű kiadványok, verseskötetek, elindult a magyar nyelvű rádióadás (a kalandos sorsú, az 1950-es években Magyarországon raboskodó Ábrahám Albert közreműködésével), és

aztán bevezetésre került a kétnyelvű oktatás. Erről számos interjúban esik szó – a pedagógusok is, de más megnyilatkozók is úgy érzik, elszigetelt és előkészítetlen volt, s a demokrácia álarca alatt a magyarság lassú felszámolása, felszámolódása felé vezetett.

Pedig a kapcsolatok folyamatosan javultak, megnyílt a rédicsi határátkelő, Vas és Zala megye pedig külön szerződéssel számos területen támogatni kezdte a muravidéki magyarságot. Az 1990-es évek elején megszűnt Jugoszlávia, később az önálló Szlovénia is az Európai Unió tagja lett - ma már légiessé vált a határ, akárhol átjárható. Van magyar iskola, könyvtár, színház, újság, rádió, televízió, irodalmi alkotások. De a „gránic” a lelkekben örökre otthagya a nyomát: a hetési, zsitkóci gazda „Magyarba” megy át, ha bödeházi földjét művelni akarja, és nem iszik sört, nehogy a „magyarok” elkapják. Sokan már csak a nagymama nyelvét beszélik, a jellegzetes, rövid magánhangzós muravidéki tájszólást, de az újabb magyar köznyelvi kifejezéseket nem mindenki érti. A magyar oldalon a falvak - főleg a hetésiek - összementek,

legtöbbjüknek 100 fő alatti lakosa van... de mégis, a remény nem hal meg, a települések élni akarnak, közös programokat terveznek, testvérkapcsolatokat létesítenek: a Muravidéken új, fiatal tehetségek is feltűnnek, költők, előadóművészek, tudósok, aki már tudatosan helyezik bele magukat a magyar kulturális életbe, nem csak a nemzetiség, de a rátermettség jogán is. Ahhoz azonban, hogy a muravidéki magyar világ ne szűnjön meg, szükség van az összefogásra és leginkább az önismeretre, a közös múlt őszinte feltárására, bevallására és tanulságainak levonására.

Gyurácz Ferenc, a könyvet kiadó vállalkozás vezetője a művet lezáró összegzésében arról ír, hogy Göncz László nagy szolgálatot tett az összmagyar nemzeti önismeretnek az anyag összegyűjtésével és megírásával, és azt kívánta, hogy az elmúlt évszázad lezárta után a térségben a béke évtizedei következzenek, és csak igazságos fejlemények jöjjenek. Így legyen - és soha többet ne kísértsen bennünket a határ átka...

Hundertwasser:
Night Train

